

Кантэкстуальная прастора “Вянка” Максіма Багдановіча

Кантэкстуальная прастора – паняцце традыцыйнае і разам з тым новае. Традыцыйнасць звязана з шырокім выкарыстаннем яго асобных складнікаў – “кантэкст” і “прастора” – у сучасным літаратуразнаўстве, кожны мае сваё значэнне, як і семантычнае поле вытворных ад іх. Больш актуальным і ў пэўным сэнсе наватарскім з’яўляецца паняцце кантэкстуальнай прасторы ў плане вызначэння яго матрыцы або параметраў у аспекце цэласнасці самога паняцця.

Кантэкстуальная прастора ўтвараецца найперш на скрыжаванні ўнутрытэкставага (“гарызантальнага”) і пазатэкставага (“вертыкальнага”) кантэкстаў або ракурсаў аналізу. У якасці першага выступае непасрэдна тэкст твора, дзе асобныя матывы і вобразы суадносяцца паміж сабой. Умоўная назва “гарызантальны” пазначае тое, што матывы і вобразы першых сюжэтно-кампазіцыйных элементаў твора (пралог, завязка) паступова пераходзяць у наступны этап развіцця дзеяння, дасягаючы сваёй кульмінацыі і завяршаючыся развязкай і эпілогам. Гэтыя элементы патрабуюць зладжанасці, сугучнасці пераходаў ад аднаго матыву да другога, пэўнай заканамернасці ў развіцці вобразаў. У гэтым выпадку маем матывна-вобразны кантэкст у межах аднаго твора, дзе ў злучанні паміж сабой счупленні развіваюцца ўсе яго фармальна-змястоўныя адзілі.

Пазатэкставы (“вертыкальны”) кантэкст узнікае пры суаднясенні аднаго твора з іншым праз той ці іншы матыв або вобраз. Чытаючы твор, мы часам згадваем некаторыя падобныя сітуацыі, знаходзім знаёмыя прыкметы ў структуры асобнага вобраза. Праз гэтыя матывы і вобразы твор знітоўваецца з іншымі творамі нацыянальнай і сусветнай літаратуры. Узнікае іншы ўзор кантэксту, які разам з унутрытэкставымі сувязямі і з’явамі стварае новы малюнак. І гэты малюнак хутчэй нагадвае карункі – выкшталцаванай прыгажосці карункі, дзе шмат пустот, але тое, што знітоўваецца паміж сабой, мае адмысловыя пераходы, купкі ўзораў, якія, будучы звязаныя паміж сабой, аб’ядноўваюцца ў “сузор’і”, у мастацкі сусвет “Вянка”.

Кантэкстуальная прастора твора разглядаецца, такім чынам, як своеасаблівыя карункі мастацкага свету, дзе знітаваны, згуртаваны паміж сабой арыгінальныя ўзоры, “з якіх аснована і выткана жыццё і злучана быццё і небыццё”, як сказаў бы Я. Колас [6, с. 291].

Кантэкстуальная прастора мае таксама іншы план вымярэння. У ёй праяўляюцца і робяцца бачнымі розныя віды сувязей – і міжлітаратурныя, і міждысцыплінарныя. Мастацкі свет злучае не толькі папярэднія традыцыі,

якія засвойвае і ўзнаўляе творца, памкнучыся да вяршынь наватарскага іх пераўвасаблення. У яго мастацкім свеце ажывае “першая”, аб’ектыўная рэальнасць – “скарб, пазычаны, адбіты, у сэрцы перажыты і росамі абмыты”. Мастацкі свет пісьменніка называюць “другой”, суб’ектыўнай рэальнасцю, і ў ёй праступае “адбітак родных з’яў” – “у словах-вобразах, у песнях вольнаплынных” [6, с. 291].

Даследуючы кантэкстуальную прастору “Вянка” Максіма Багдановіча, адзначым параметры міжлітаратурнага і міждысцыплінарнага кантэкстаў, якія маюць “гарызантальны” і “вертыкальны” планы вымярэння. Кніга “Вянок” аказваецца трохмернай прасторай, якая адпаведна тром вымярэнням прасторы аб’ектыўнага свету. Да таго ж чацвёртае вымярэнне – Час – таксама мае дачыненне да мастацкага свету “Вянка”. Час прысутнічае ў суадносінах кнігі Багдановіча з жыццём і творчасцю пісьменніка, яго суайчыннікаў, сучаснікаў. Ён прысутнічае і ў шматлікіх інтэрпрэтацыях. “Вянка” ў гісторыка-культурным працэсе наступных пакаленняў і іншых народаў.

Такім чынам, вывучэнне кантэкстуальнай прасторы кнігі “Вянок” прадугледжвае яе разгляд у наступных напрамках (кантэкстах):

- “Вянок” у кантэксце жыцця і творчасці Максіма Багдановіча;
- “Вянок” у кантэксце жыцця тагачаснай Беларусі і тагачаснага свету, творчай спадчыны папярэднікаў і сучаснікаў Максіма – і на беларускіх землях, і за яе межамі;
- “Вянок” як зборнік асобных вершаў паэта і як цэласная Кніга;
- “Вянок” у сістэме міжлітаратурных сувязей і з’яў;
- “Вянок” у сістэме міждысцыплінарных сувязей і ўзаемадачыненьняў.

З пяці розных ракурсаў па-рознаму бачыцца і ацэньваецца кніга “Вянок”. І з усіх яна выглядае як адна з вяршынь беларускага мастацкага слова, як адно з найвялікшых дасягненняў паэтычнага майстэрства беларусаў, як выдатны помнік нескаронасці чалавечага духу, жадання рэалізаваць свой чалавечы, творчы патэнцыял насуперак трагічнаму лёсу, складаным абставінам жыцця ў адказ на бязлітасны прысуд, вынесены чалавеку.

Прыпадабненне тэарэтычнага паняцця “кантэкстуальная прастора” да мастацкага вобраза карункаў невыпадковае і слушнае: кніга “Вянок” і ёсць узор такога спляцення-узаемадзеяння матываў і вобразаў унутры мастацкага цэлага, якое дапамагае аднавіць яго вобразную змястоўнасць, яго структурна-сюжэтную аснову, дзе праступаюць аснова і ўток (нітка, што ідзе накрывж асновы) мастацкай тканіны твора.

Мэтазгоднасць падобнага даследавання прыводзіць да пошукаў (і адпаведна – да вызначэння) таго, што дапамагае чалавеку самарэалізавацца ў жыцці, што прымушае яго дзейнічаць, нягледзячы на цяжкасці жыцця і часам

на ўласную бездапаможнасць, да чаго ён можа імкнуцца і чаму прысвяціць сваё жыццё. Гэта даследаванне не мае вузка абмежаванай літаратуразнаўчай скіраванасці. Як і ўвогуле літаратурная класіка, яно скіравана да чалавека нашых дзён, які шукае нечага трывалага, “вечнага” ў хуткаплыннасці часу, на злome эпох, які імкнецца замацаваць сваё адметнае месца ў жыцці насуперак стандартызацыі, глабалізацыі, якой падвяргаецца і жывая істота, і сістэма чалавечых адносін, і цывілізацыя ў цэлым.

Пра першыя два напрамкі кантэкстуальнага вывучэння кнігі “Вянок” пісалі шмат, гэтаксама ёсць публікацыі і па іншых праблемах. Але ж акрэслім некаторыя важныя моманты апошніх трох палажэнняў.

“Вянок” – гэта зборнік (“сума”) асобных вершаў Максіма Багдановіча і разам з тым цэласнае ўтварэнне – Кніга.

Калі маем на ўвазе “суматыўную множнасць” твораў, што ўвайшлі ў зборнік, можна сказаць: “Вянок” складаецца з асобных вершаў, аб’яднаных у цыклы. Гэтыя вершы і цыклы злучаюцца паміж сабой, адлюстроўваючы розныя сферы жыцця і праявы культуры. Так, “гораду” процістаіць і яго ж дапаўняе “вёска”, цывілізацыі процістаіць і з ёй жа судакранаецца прырода, яе дацывілізацыйны стан, жыццё абрынаецца ў смерць і інш. А калі мець на ўвазе мастацкія здабыткі, асэнсаваныя ў кнізе “Вянок”, дык хрысціянскія матывы і вобразы ў ёй спалучаюцца з паганскімі, музыка сугарманічна з малюнкамі, а яны знаходзяць сваё ўвасабленне ў спевах-словах (“у словах-вобразах, у песнях вольнаплынных”, як сказаў бы Колас [6, с. 291]).

Сістэма арганізуецца пры наяўнасці элементаў і пэўных адносін паміж імі. Паміж названымі элементамі (горад – вёска, цывілізацыя – прырода, хрысціянства – паганства, музыка – слова, малюнкi – музыка, малюнкi – слова...) наладжваюцца пэўныя сувязі-зносiны. У мастацкім свеце Багдановіча яны маюць характар “гармонiі” (і ён адрозны ад таго, што ёсць у “першай” рэальнасці) – гармонiі паміж горадам і вёскай, паміж музыкай і словам, паміж мінулым і сучасным, нацыянальным і сусветным, фальклорам і літаратурай ...

Так, Пягас звярнуў на вулкі горада... Так, у лесе і дагэтуль ляжыць “люстэрка” лесуна... Так, “сумны, маркотны лясун пачынае няголасна граць” [4, 1, с. 52]...

Стан гармонiі, які знітоўвае элементы мастацкага цэлага, у літаратуры і культуры пазначае сістэму адраджэнскага характару. Максім Багдановіч ствараў свае вершы на хвалі нацыянальнага адраджэння і сам выступіў адным са стваральнікаў хвалі новага адраджэння на Беларусі ў пачатку ХХ ст.

Але што робіць “суму” адзіным цэлым? Што ператварыла зборнік вершаў у адзіную Кнігу паэта?

Прысутнасць жывога ў ёй. Натхненне, яго агонь, “святым агнём палаючае сэрца”, як сказаў бы Гётэ [5, с. 89]. Невыпадкова старажытныя грэкі называлі

натхненне музаю. Герадот назваў пайменна 9 муз. А Сапфо зазначае: “роўным богу мне падаецца ў шчасці чалавек, які... твой пяшчотны голас слухае ўважна” [8, с. 11]. У прысутнасці Музы запальваецца агонь душы. Музай для наступных пакаленняў беларусаў стала кніга “Вянок” – муза, апранутая ў паветранае адзенне, з вянком на галаве, падобна бацічэлевай Вясне.

“Вянок” – адзінае цэлае. Кніга, якая з’яўляецца не толькі адзіным прыжыццёвым выданнем твораў паэта, але і яго Запаветам.

“Вянок” – заповіт ад Максіма.

І новыя пакаленні, звяртаючыся да кнігі паэта і тым самым дакранаючыся да яго мастацкага свету, да яго вобразаў, чытаюць і перачытваюць Максіма. І.nanoў пачынаюць лунаць у памяці радкі, у якіх ажываюць “краскі, свежыя калісьці” [4, 1, с. 51], “тысячы крэпка нацягнутых струн” [4, 1, с. 52], адчыняецца “ў нязнаны свет акно” [4, 1, с. 53] і праплывае “панурая вялізная жывёла” [4, 1, с. 57], адгукаючыся ў душы хваляй замілавання, пяшчоты, дабрыні.

“Вянок” Максіма ў пазатэкставым (“вертыкальным”) кантэксце вобразаў нагадвае неўміручае сэрца Данка, якое можа засвятліць чалавеку і людзям выйсце з глыбокай цемры. Нагадвае і сэрца самога Максіма, полымя ад якога дайшло да нашага часу жывым і трагічным і дагэтуль працягвае гарэць у неўміручых вобразах яго твораў.

Калі чалавек сэрцам успрымае нейкую рэч, хаця б і матэрыяльную, калі ён дакранаецца струнамі сваёй душы да нечага іншага, хаця б і нежывога, – усё гэта ажывае ў ім, набывае новае жыццё ў радках паэта. “... і адчуваю полымя жывое...”, – пісаў Максім Танк, дакранаючыся да кнігі Максіма-папярэдніка. Жывое ідзе ад жывога, ад сэрца, ад душы. Невыпадкова найперш паэзіі трэба вучыцца не ў Сальеры, а ў Моцарта, не ў крытыка, “а ў салаўя”, як сказаў бы Максім Танк, адгукаючыся на заповіт Максіма-кніжніка [9, с. 381]. І аб гэтым – аб прысутнасці жывога ў хвіліны натхнення, аб адухаўленні нежывога ў мастацкім свеце творцы – піша таксама Максім Танк: “Кладу свае далоні – / І адчуваю полымя жывое” [9, с. 389], “Вы думаеце, гэта – шчасце, / Калі ад дотыку твайго / Ператвараецца ўсё ў песню: / Зямля, трава, вада, агонь...” [9, с. 374].

І вершы Багдановіча лёгка ператвараюцца ў песню: спяваем мы “Зорку Венеру...”, “Ізноў пабачыў я сялібы...”, “Пагоню”, нібыта агучваючы і даючы адказ на нашы душэўныя зрухі і хваляванні, на нашу духоўную смагу, прагу прыгожага, “вечнага”, неабсяжнага.

Прысутнасць у кнізе таго, што “перадаецца” з ёю ад пакалення да пакалення, што праходзіць праз дзесяцігоддзі, назавем адзнакай (“звышьякасцю”) цэласнасці мастацкага свету “Вянка”. Такой прыкметай з’яўляецца пэўны стан ўспрымання, калі адчуваеш “полымя жывое”. Трапна

вынайдзены Максімам Танкам вобраз “полымя жывога” дазваляе акрэсліць гэтую “звышыкасьць” адзінай Кнігі Багдановіча. “Полымя жывое” – гэта зерне, якое, будучы ўкінутым у глебу, нараджае колас, шмат каласоў, калі “жыццёвая іх сіла ўзбудзілася...” Гэта тое, што прымушае ваду рухацца з-пад зямлі на паверхню і што нараджае крыніцы, рэчкі, азёры, каб наперад “з глебы на прастор прабіцца”... Гэта тое, што абуджае агонь у стоенай душы чалавека – і “ўзрушаны нарэшце дух народны” [4, 1, с. 137]...

І гэта тое, “з чаго расце душа чалавека”, – самы галоўны адказ на самае галоўнае пытанне. Гэта пытанне, як і адказ, былі сфармуляваны і зададзены менавіта Максімам, агучаны вуснамі яго Ісуса Хрыста (“Прытча аб васільках” [4, 2, с. 59]). Гэта формула – “тое, з чаго расце душа чалавека”, – пытанне і адначасовы адказ Паэта-класіка на ўсе найноўшыя і будучыя дасягненні і выклікі чалавечай цывілізацыі.

Кніга “Вянок” уяўляе сабой сістэму і цэласць міжлітаратурных сувязей і з’яў.

Розныя віды і формы міжлітаратурных сувязей прадстаўлены ў кнізе паэта: кантактныя (пераклады, запазычанні, наслідаванні, перайманні), генетычныя (міфалагічныя і фальклорныя матывы, вобразы), тыпалагічныя паралелі і сыходжанні (праблемна-тэматычнага плану, сюжэтна-вобразнай структуры).

Пераклады ў кнізе “Вянок” прысутнічаюць найперш у форме эпіграфаў – з рускай, польскай, італьянскай, французскай моў. Пазней Багдановіч перасылае ў рэдакцыю “Нашай нівы” свае пераклады 22 вершаў з Верлена з просьбай надрукваць іх у “Вянку”. Ён просіць зняць яго арыгінальныя вершы, калі акрэслены памер “Вянка” нельга змяніць, усё ж дадаўшы ў кнігу пераклады з французскай. У той час просьба паэта не была ўлічаная.

Дзякуючы перакладам М. Багдановіч дасягае высокага прафесіяналізму і ў сферы паэтычнага слова, і ў мастацкім бачанні і спасціжэнні свету [7]. Так, перакладаючы П. Верлена (“Гул вулічных шынкоў; панельны бруд; каштаны...”), М. Багдановіч пераймае яго тэхніку імпрэсіянісцкага малюнка ў арыгінальным вершы “У Вільні”. Разам з тым беларускі паэт, у адрозненне ад паэтаў дэкадансу, застаецца на пазіцыях рэалістычнага светабачання. У Верлена ў фінале верша “Гул вулічных шынкоў...” з’яўляецца вобраз: “Асфальт істоптаны, з канаўкамі па краю / Дзеля памый, – / Такі мой шлях, ідушчы к раю” [4, 1, с. 186], – сімвал трагічнага жыццёвага лёсу паэта. Зусім іншае завяршэнне паэтычнай думкі, адпаведнае жыццёваму крэда паэта, знаходзім у вершы М. Багдановіча “У Вільні”. Стварыўшы “фактаграфічны” малюнак Вільні, ён захапляецца ўбачаным: “О, горада чароўныя прынады!” [4, 1, с. 97]. Пераймаючы імпрэсіяніста Поля Верлена, беларускі паэт-рэаліст

узнаўляе адухоўлена-радаснае пачуццё, настрой прыняцця і абагаўлення свету, што акаляе чалавека [2].

Рэцэпцыя М. Багдановічам мастацкай спадчыны розных народаў вызначаецца сістэмай уплываў, запазычанняў, наследаванняў, перайманняў. Так, на яго творчасць паўплывалі найперш літаратуры, нацыянальныя мовы якіх ведаў паэт. Разам з тым М.Багдановіч пераймае з літаратур, якія маюць найбольш распрацаваныя традыцыі і багатую культурную спадчыну (напр., антычная). Ён усведамляе сябе як спадкаемцу, што наследуе з крыніц розных рэгіёнаў свету (Еўропы і Азіі), запазычвае са старажытнай і сучасных яму культур.

Так, наследаванне традыцый італьянскага паэта Адраджэння Ф. Петраркі праяўляецца ў лірыцы М.Багдановіча ўслаўленнем прыгажосці навакольнага свету, які раскрываецца перад вачыма закаханага. Адчуваючы ў сваёй душы заміланне, ён праз асабістыя пачуцці далучаецца да прыгажосці навакольнага свету, і кожны яго ўздых насытаецца пахамі старога саду (“Вераніка”, радкі 64-66, 73-88 і інш., “Ізноў лабачыў я сялібы...”), яго думка расцвітае пад зьяненнем россыпаў зорак на начным небе (“Раманс”). У рэчышчы традыцый петраркізму створаны вобраз “двойной зоркі”, які неаднаразова ўзнікае ў творчасці паэта.

Запазычваючы з іншых літаратур, М. Багдановіч перапрацоўвае вядомыя сюжэты і вобразы. Так, Пегас (са старагрэчаскага міфа, крылаты конь, які капытом выбівае крыніцу Гіпакрэну, вада якой натхняе паэтаў) перапрацаваны ў рэчышчы ўрбаністычнай лірыкі, стваральнікам якой выступае ў беларускай літаратуры М. Багдановіч. Яго Пегас выбівае іскры з каменяў на вулках Вільні – “і верш аб месце з сэрца мкне” (“Уступ”: “Звярнуў калісь Пегас на вулкі...”) [4, 1, с. 95]. Ён імчыць лірычнага героя верша “Вераніка” на Парнас, “каб я былое звязаў пасля” [4, 1, с. 152].

Інтэртэкстуальныя ўключэнні выступаюць фактарамі пашырэння кантэкстуальнай прасторы вершаў паэта. Шмат у паэзіі М. Багдановіча цытат. Гэта непасрэднае цытаванне крыніц, у т. л. біблейскіх (“Смертию смерть поправ...”). Цытата ў эпіграфах (з Дантэ, Пушкіна, Фета, Жыглінскага, Верлена і інш.) дапамагае выявіць квінтэсэнцыю верша (“Чуеш гул?...”), зразумець яго ідэйна-эстэтычны настрой (“Прывет табе, жыццё на волі!”), сюжэтна-вобразны лад (“Раманс”, “Уступ”), жанрава-стылявую асаблівасць (“Па-над белым пухам вішняў...”, “Разрытая магіла”). Эпіграфы даюцца на розных мовах, што значна пашырае моўны кантэкст напісаных па-беларуску вершаў.

Тыпалагічныя сыходжанні ў кнізе М. Багдановіча і ў творах іншых аўтараў сведчыць пра падабенствы гісторыка-культурнага кантэксту, пра значнасць адкрыццяў, зробленых Максімам. Так, верш “Вы, хто любіце

натрапіць...” з’яўляецца лірычным уступам да кнігі “Вянок” і гэтым ён суадносіцца з творамі іншых аўтараў, з лірычнымі ўступамі да буйных твораў: “Ад роднае зямлі...” (да паэмы “Сымон- музы́ка”) Я. Коласа, “Вы зноў са мною...” (да трагедыі “Фаўст”) Гётэ. У іх знітаваны сюжэтно-вобразныя ніці, дзякуючы якім будзе разгорнута багатая палатна мастацкага свету твора.

Цэласнасць Кнігі “Вянок” выяўляецца ў суіснаванні гэтых матываў і вобразаў у арганічным адзінстве з нацыянальнымі матывамі і вобразамі і ў сугучнасці-сумоўі паміж сабой, у натуральнасці пераходу ад аднаго вобраза або матыву да другога, ад адной нацыянальнай традыцыі да іншай, у тым, што працэсы адаптацыі да новай гістарычнай рэальнасці (іх асучасненне, мадэрнізацыя) і да іншай нацыянальнай культуры (анацыянальнасць) адбываюцца натуральна, беспрымусова, арганічна для новага мастацкага цэлага.

“Вянок” выступае як сістэма і як адзінае цэлае міждысцыплінарных сувязей і ўзаемадэяванняў.

Міждысцыплінарнае вывучэнне літаратуры дазваляе акрэсліць некаторыя іншыя аспекты і праблемы жыцця і творчасці М. Багдановіча. Так, наоў прачытваюцца гэтыя старонкі, калі апірацца на ідэю “адарванасці” філосафа А. Бергсона. Феномен “адарванасці” выяўляецца на прыкладзе двух матываў, скразных у літаратуры, – парушэння / адсутнасці сувязей і адзіноты / адчужанасці чалавека сярод людзей, у свеце (“чужы”, “чужаніца”, “на чужыне” – яго варыянты). На аснове аналізу жыццёвага і творчага шляху М. Багдановіча праз прызму “адарванасці”, што знайшлі сваё пераламленне ў кнізе “Вянок”, можна вывесці “формулы яе пераадолення” – гэта вобразы новых сувязей, якія адчаўляе паэт, – з родным краем, прыродай, мінуўшчынай і будучыняй, з новымі пакаленнямі, іншымі народамі, з якімі ён уступае ў дыялог з дапамогай мастацтва слова, з цэлым Сусветам [3].

Самым выразным сведчаннем дыялогу розных відаў мастацтва ў паэзіі М. Багдановіча з’яўляюцца вершы “Вянка”, дзе спалучаюцца “Малюнкі і спевы” (1 ч. кн.) і “Думы” (2-я ч.), эмацыянальнае і рацыянальнае, мастацкае і разумовае, лірычнае і эпічнае. “Паэтычны гараскоп” Максіма-жывапісца і Максіма-музыкі [1] сведчыць, што М. Багдановіч як паэт быў народжаны на Беларусі і дзеля Беларусі. Ён запазычвае жанры музыкі (песня, раманс) і выяўленчага мастацтва (эцюд), ствараючы арыгінальныя паэтычныя творы. “Малюнкі і спевы” вызначаюць сюжэт і вобразны лад многіх вершаў кнігі. Узяўшы ў якасці эпіграфа радок Верлена “Музыка перш за ўсё” (у вершы “Панад белым пухам вішняў...”), М. Багдановіч надае сваім вобразам асаблівую гармонію, зладжанасць, што спрыяе іх сугучнасці з пачуццямі, душой іншага чалавека, чытача. Ды і зачарованае царства паўстае як сімвал таямнічай, багатай на вобразы, гукі, малюнкі душы самога паэта.

Кантэкстуальная прастора “Вянка”, відавочна, уяўляе сабой вянок не толькі з “кветак” розных народаў, суквецце розных відаў мастацтва пры рэканструяванні мастацкага свету паэта, але і карункі найпрыгажэйшых узораў, узятых “ад тысячы ніцей, / З якіх аснована і выткана жыццё / І злучана быццё і небыццё” [6, с. 291], бо мастацкі вобраз Коласа-песняра можна ўспрыняць як ёмістую формулу гэтых карункаў, за якімі паўстае кантэкстуальная прастора мастацкага свету Кнігі – вяршыні жыццёвага і творчага подзвігу Максіма Багдановіча.

Літаратура:

1. Адамовіч, Г.Я. “Прачніся...»: Паэтычны гараскоп Максіма-жывапісца. Паэтычны гараскоп Максіма-музыкі / Г.Я. Адамовіч // Мастацтва Беларусі, 1991, № 11. С. 7—12.
2. Адамовіч, Г.Я. Праблемы літаратурнага кантэксту: паэзія французскага сімвалізму і імпрэсіянізму (П.Верлен) у беларускіх перакладах (М.Багдановіч) / Г.Я. Адамовіч // Беларуская мова і літаратура.— 1997.— Вып. 6.— С. 3—18.
3. Адамовіч, Г.Я. Жыццё і творчасць Максіма Багдановіча як прыклад “адарванасці”: Вопыт міждысцыплінарнага даследавання / Г.Я. Адамовіч // Роднае слова.—2008.—№ 4.— С. 3—7.
4. Багдановіч, М.А. Поўны збор твораў : у 3 т. / М.А. Багдановіч ; Акад. навук Беларусі, Ін-т літ. ; рэдкал.: В.В. Зуёнак [і інш.]. – Мінск : Навука і тэхніка, 1992–1995. – Т. 1 / рэд. А.А. Лойка. – 1992. – 751 с. ; Т. 2. – 1993. – 600 с.
5. Гете, И.В. Собрание сочинений : пер. с нем. : в 10 т. / И.В. Гете ; сост. Н. Вильмонт, Б. Сучков ; под общ. ред. Н. Вильмонта, Б. Сучкова, А. Аникста. – М. : Худож. лит., 1976. – Т. 1 : Стихотворения. – 528 с.
6. Колас, Я. Сымон-музыка // Колас, Я. Збор твораў : у 7 т. / Я. Колас ; рэдкал.: П. Броўка [і інш.]. – Мінск : Дзярж. выд-ва БССР, 1952. – т. 4. – 498 с.
7. Казыра, Л. А. Перакладчыцкая спадчына Максіма Багдановіча / Л.А.Казыра // Багдановіч М. Поўны збор твораў: У 3 т. / Акад. навук Беларусі. Ін-т літ. імя Я. Купалы; Рэдкал. В. В. Зуёнак і інш.— Мінск: Навука і тэхніка, 1992.— Т. 1.— С. 540—563.
8. Літаратура народаў свету : Хрэстаматыя-дапам. для сярэд. школ Беларусі (X кл.) / уклад. Л. Баршчэўскі. – Мінск : Беларус. гуманітар. адукац.-культ. цэнтр, 1995. – Ч. 1. – 432 с.
9. Танк, М. «Мне пару крыл дало юнацтва...» : выбр. лірыка / М.Танк ; уклад. В. Рагойшы. – Мінск : Маст. літ., 2003. – 479 с.